

ANTISEMITIZMUS V PLAGÁTOVEJ TVORBE V OBDOBÍ PRVEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY (1939 – 1945)

JITKA ROŽŇOVÁ

ROŽŇOVÁ, Jitka: Antisemitism in Poster Creation During the Period of the First Slovak Republic (1939 – 1945), 2023, Vol. 5, Issue 2, pp. 60 – 66. DOI: 10.17846/CEV.2023.05.2.60-66.

ABSTRACT: The topic of this article relates to the historical events of the Second World War and the geographical, socio-political, and cultural environment of the First Slovak Republic. It approaches the socio-political situation in Slovakia and points to the interference with the autonomy of artistic expression in this period while primarily drawing attention to the poster as an art artefact and a tool for spreading antisemitism.

KEYWORDS: Antisemitism. First Slovak Republic. Jews. Poster. Propaganda.

ÚVOD

Umenie ako osobitý svet s vlastnými princípmi fungovania a funkciami, ktoré plní v živote jednotlivca i spoločnosti, vytvára diela s emotívnym obsahom, pri tvorbe ktorých vychádzajú ich autori z určitej idey. Zrejma je jeho spoločenská pôsobnosť a vplyv na zmenu myslenia, správania, konania, t. j. na životný štýl človeka ako na zložitý jav, ktorý v sebe spája materiálne i duchovné prvky, vyrastá priamo z procesu existencie a realizuje sa na určitom stupni duchovného života spoločnosti (Gero – Husár – Sokolová 1997).

Avšak komunikačný potenciál artefaktov nachádza okrem primárnej estetickej funkcie uplatnenie aj v iných sférach kultúrneho, spoločenského a dokonca aj politického života. V rôznych obdobiach a kontextoch domácich i svetových dejín výtvarný artefakt predstavoval nielen nástroj boja za slobodu a demokraciu, ale v rukách mocenských štruktúr, predstaviteľov totalitných režimov aj prostriedok systematickej propagandy, šírenia klamstiev a posilňovania negatívnych stereotypov a predsudkov v spoločnosti.

Cieľom príspevku, ktorého východiskový bod predstavuje výstava *Sen x skutočnosť – Umenie a propaganda 1939 – 1945*, realizovaná v roku 2016 v priestoroch Slovenskej národnej galérie v Bratislave, je upriamiť pozornosť na využitie prvkov vizuálneho umenia (vybraných dobových plagátov) pri šírení myšlienok antisemitizmu v období prvej Slovenskej republiky.

UMENIE A PROPAGANDA V OBDOBÍ PRVEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

V kontexte problematiky využitia výtvarného umenia v propagande je nevyhnutné vychádzať z charakteristiky konkrétnych druhov a žánrov premietajúcich sa do spôsobu stvárňovania jednotlivých artefaktov.

Na problematiku umenia a propagandy, súvisiacich s obdobím prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945) ako najkontroverznejšej kapitoly našej novodobej histórie, musí byť nevyhnutne nazerané cez optiku veľkých i malých dejín, ktoré ovplyvnili charakter ich spolupôsobenia a vplyvu na spoločenské dianie i správanie sa jednotlivca a formovanie jeho názorov a postojov (Kusá 2016).

Kontroverznosť uvedeného obdobia vyplýva o. i. z jeho hodnotovo odlišného interpretovania. A hoci pozície nie sú čierno-bielo vyhranené a najmä v posledných rokoch dochádza k ich pluralizácii, v slovensko-štátnej historiografii rozlišujeme dva typy naratívov. Tzv. národný

(sebaobranný) diskurz, reprezentovaný časťou „emigrantskej“ historiografie, je v mnohých polohách priam sakralizačný, operujúci pojmom svojbytný národ ako dôvod a ospravedlnenie všetkých temných prejavov režimu. Naproti tomu kozmopolitný diskurz, reprezentovaný prácami historikov a historičiek SAV, Múzea SNP, Vojenského historického ústavu a ďalších výskumných pracovísk a univerzít, sa sústreďuje na problémové a problematické stránky vtedajšej štátnosti (autoritatívny režim, propagandu, holokaust, perzekúcie atď.), pričom národ a jeho predstavitelov nezbavuje viny a kriticizmus vníma ako cestu k porozumeniu. Podobná nejednotnosť panuje aj v oblasti umenia a v prístupe umelcov v tomto období: jedna časť z rôznych pohnútok spolupracovala s režimom, odpovedala na jeho objednávky, iní umelci rozvíjali vlastné programy, ktoré zdanlivo neboli v rozpore s režimom, ale neraz (viac či menej priamo) ho spochybňovali, vystupovali proti vojne, zároveň však istým spôsobom profitovali z výstavných, publikačných a iných možností. Treťou skupinou boli umelci, ktorí kriticky reflektovali vtedajšiu situáciu, boli perzekvovaní na základe rasových zákonov aj osobných postojov. Medzi týmito polohami existovali isté prieniky, často absentovali striktné vymedzené hranice. Bolo to o. i. spôsobené značne premenlivými rozhodnutiami ľudí, ktoré reagovali na aktuálnu situáciu a istým spôsobom kopírovali aj charakter vývoja slovenského štátu – počiatočnú eufóriu zo vzniku samostatnej štátnosti neskôr vystriedala dezilúzia, konfrontovanie sa s dôsledkami vojenskej agresie; rástla motivácia k odvážnejším a kritičejším postojom (Bajcurová – Hanáková – Koklesová 2016).

Cesta k sebareflexii, ako aj k uvedomovaniu si aktuálnej situácie a možností i modelov správania v kontexte vlastných hodnotových orientácií, bola dlhá, náročná a úzko spätá s domácimi i zahraničnými politickými udalosťami, ktoré sa dotkli nielen života jednotlivcov a spoločnosti, ale výraznou mierou ovplyvňovali aj rôzne sféry kultúrneho života – vrátane umenia.

Na sklonku tridsiatych rokov 20. storočia nastali v domácom politickom vývoji zásadné historické zmeny (zriadenie autonómie Slovenska v júni 1938, septembrové podpísanie Mníchovskej dohody, vymenovanie krajinskej autonómnej vlády Jozefa Tisa v októbri toho istého roku, novembrová Viedenská arbitráž a následné pričlenenie južných území Slovenska a Podkarpatskej Rusi k Maďarsku), ktoré 14. marca 1939 vyústili do vyhlásenia samostatnej Slovenskej republiky (slovenského štátu) „pod ochranou“ Hitlerovej Nemeckej ríše. Tieto udalosti zasiahli v nasledujúcich rokoch aj do vývoja kultúry a umenia: obmedzili (v istom zmysle aj ukončili) vývoj výtvarného umenia v diferencovanom multikultúrnom a multinacionálnom prostredí medzivojnovej Československej republiky, negatívne ovplyvnili ďalšie smerovanie výtvarných vzdelávacích inštitúcií a spolkov, došlo k prerušeniu medzinárodných kontaktov a k izolácii slovenskej kultúry a k zdôrazňovaniu nábožensko-ideologického, politicko-didaktického rozmeru artefaktov (Bajcurová 2016). Zintenzívnilo sa cenzurovanie a programové vymedzovanie umeleckej tvorby, snaha o prenikanie a posilňovanie nacionalizmu, antisemitizmu a netolerancie v umeleckej výpovedi, o potlačanie jedinečnosti a slobody v tvorbe i recepcii umeleckých diel; dochádzalo k systematickému zneužívaniu umenia na verejné šírenie lží a demagogické presadzovanie myšlienok vládnej garnitúry. Pri realizácii propagandistických cieľov, v ktorých išlo o usmerňované formovanie obrazu sveta v duchu ideí a plánov prevádzkovateľov moci, mal slovenský štát k dispozícii špecializovaný orgán – Úrad propagandy. Jeho úlohou (a úlohou propagandy ako takej) bolo jasne zadefinovať plusové a mínusové hodnoty spoločnosti, jej priateľov a nepriateľov, veci dobré a zlé, škodlivé a neškodné. Prostredníctvom svojich otvorených či skrytých kampaní propaganda inkriminovala „škodcov národa“ a nekriticky oslavovala ikony národnej pospolitosti (Hanáková 2016b).

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť aj primárne informačné kanály, ktorými sa oznámenia dostávali k verejnosti. Silným indoktrinačným médiom bol rozhlas a obrazové spravodajstvo reprezentované predovšetkým filmom a fotografiou. V rámci tlačených médií to boli najmä celoštátne a lokálne noviny a časopisy, ale aj špecifické formy nosičov, ktoré zvyčajne vydával Úrad propagandy

(plagáty, situačné tlačky, letáky, mapy, tlačené oznamy, programy, dedinské vývesky atď.). K nezanebateľným informačným zdrojom patrila aj oficiálnou propagandou demonizovaná tzv. šuškaná propaganda („kačica“), v rámci ktorej hľadali ľudia alternatívne zdroje informácií a tieto následne interpretovali a šírili „po svojom“ (Hanáková 2016c).

Základným motívom propagandy bol obraz (či skôr fikcia) nepriateľa, ktorý slovenský štát v zásade preberal od nacistického Nemecka, napriek tomu však na jeho posilňovaní participovali domáci propagandisti a domáci výtvarníci (medzi autorov, ktorí dokázateľne navrhovali propagandistické plagáty, patrili Andrej Kováčik, Ludovít Ilečko, Štefan Bednár, Jozef Ilečko či Edmund Massányi), ktorých práce sa pravidelne objavovali na propagandistických plagátoch, v brožúrach či ako karikatúry v dobových humoristických časopisoch. Najvýraznejším a najčastejšie prezentovaným nepriateľom bol tzv. démonický večný Žid, ktorého v čase slovenského štátu nachádzame priam všade; paranoidná predstava o židovskom sprisahaní a snahe ovládnuť svet je pritom koncept starší ako Hitler (ten si ho iba privlastnil a použil ako alibi k vlastným imperiálnym ambíciám). Úrad propagandy – tento vplyvný a byrokraticky značne rozbušený orgán pod dozorom nemeckých poradcov, ktorý mal za úlohu usmerňovať a zosúlaďovať prácu médií a umelcov so záujmami štátu – vyzýval napr. prostredníctvom súbehu slovenských novinárov, spisovateľov, výtvarníkov, hudobníkov, filmárov či fotografov, aby vo svojich prácach vykresľovali rôzne typy „škodcov národa“, ktorí podľa dobových mocenských štruktúr ohrozovali svojbytnosť krajiny a záujmy jej obyvateľov (ibid.).

Okrem antisemitizmu podporujúceho nenávisť k Židom sa dobová propaganda systematicky sústreďovala – aj s využitím prostriedkov umenia – na šírenie myšlienok rasovej a náboženskej neznášanlivosti a netolerance k jednotlivcom a skupinám vymykajúcim sa z rámca zaužívaných predstáv a „tradičných“ modelov (fyzicky či mentálne hendikepovaní jedinci, príslušníci sexuálnych menšín, protivládnych strán a hnutí, občianskych iniciatív atď.). Tým popierala nielen elementárne princípy slobody a demokracie, ale aj jednu z kľúčových funkcií umenia ako univerzálneho komunikačného nástroja.

V záujme detailnejšej tematickej špecifikácie analyzovaných plagátov ako nástrojov propagandy je potrebné zdefinovať štyri základné stereotypy, na základe ktorých sa formoval vnútropolitický, ale aj zahraničnopolitický obraz „nepriateľa“. Prvý stereotyp bol daný najmä politickou rovinou antisemitizmu, ktorá sa prejavila aj ako tzv. židobolševizmus. Druhý stereotyp bol spojený s antikomunizmom, antibolševizmom, ktorý mnohokrát prechádzal do židobolševizmu. Tretí stereotyp vychádzal z obrazu „západného plutokrata“, ktorý bol prevzatý z propagandy nacistického Nemecka a následne sa inštrumentalizoval vo vyhlásení vojny USA a Veľkej Británii. Štvrtým špecifickým stereotypom boli útoky proti Československu, československej vláde v emigrácii, resp. Edvardovi Benešovi – vo vnútornej politike mal tento stereotyp podobu útokov na českú komunitu na Slovensku, v čase SNP sa objavovali kombinované útoky vnútropolitické aj zahraničnopolitické (využívaný bol dokonca pojem „čechobolševizmus“) (Nižňanský et al. 2016).

ANTISEMITIZMUS V SLOVENSKEJ PLAGÁTOVEJ TVORBE (1939 – 1945)

Ak hovoríme o plagáte, ktorý našiel v období slovenského štátu uplatnenie ako frekventovaný nástroj propagandy, mali by sme pri jeho špecifikácii vychádzať z grafiky ako z výtvarného druhu zúročujúceho vyjadrovacie schopnosti kresby a technické možnosti jednotlivých druhov grafických techník. Okrem toho disponuje veľkou komunikačnou schopnosťou, pretože sa obracia na širší okruh príjemcov ako iné výtvarné druhy (Gero – Husár – Sokolová 1997). A práve masová pôsobnosť grafického umenia, z ktorého sa stal prostriedok na vyjadrenie sociálnej revolty v rámci dejinných udalostí, prispel k jeho širokospektrálnemu využitiu v minulosti i súčasnosti (Kamenistý 1989).

Efektívne prepojenie obrazovej a textovej zložky pri znalosti cieľového publika zvyšuje účinnosť výpovede, a to bez ohľadu na to, či ide o pozitívny alebo negatívny odkaz. Plagát ako reprezentant úžitkovej grafiky sa tak môže stať silným „spojencom“ pri hlásaní idey humanizmu a demokracie (podpora dobra, slobody, spolupatričnosti, tolerancie, estetického vnímania sveta), ale rovnako tak aj pri šírení myšlienok rasizmu, antisemitizmu, neľudskosti a neúcty k druhému človeku, resp. pri podpore záujmov mocenských štruktúr a manipulácii verejnosti prostredníctvom ľživej rétoriky (napr. v období slovenského štátu alebo komunistického totalitného režimu).

Najtemnejšou stránkou obdobia prvej Slovenskej republiky je holokaust: diskreditovanie, odludštenie, zvecnenie, odsun a následne likvidácia vyše 70 000 obyvateľov židovského pôvodu zo Slovenska. Antisemitizmus, ktorý bol v slovenskej kultúre odjakživa prítomný, získal za slovenského štátu oficiálne posvätenie a stal sa súčasťou kultúrnej aj ekonomickej politiky štátu a jedným z dominantných motívov jej propagandy (Hanáková 2016a). Vláda sa svoje kroky pokúšala legitimizovať aj prostredníctvom intenzívnej protizidovskej propagandy, pomocou ktorej sa snažila vykresliť Židov ako nebezpečný živel ohrozujúci záujmy majoritného národa a ako nositeľov negatívnych vlastností (lenivosť, panovačnosť, lakomosť atď.).

„Často sa zabúda, že tragédia Židov na Slovensku (no aj v iných európskych krajinách) v čase druhej svetovej vojny sa nezačínala ani pri nastupovaní do deportačných dobytých vlakových súprav, ani pred bránami koncentračných táborov či plynových komôr. Tam iba vrcholila vo svojej najdrastickejšej podobe. Jej počiatky však treba hľadať v štátom organizovanej nenávisťnej antisemitskej propagande i v prvých, navonok azda vcelku nevinne vyzerajúcich obmedzeniach práv židovských občanov“ (Kamenec 2020, 118). Obmedzovanie práv židovského obyvateľstva bolo pritom evidentné vo všetkých oblastiach hospodárskeho, politického a kultúrneho života.

Pri analýze riešenia židovskej otázky na Slovensku vystupuje do popredia citlivá otázka postoju majoritnej spoločnosti k tomuto problému. Prezentované postoje boli determinované sociálnymi, nacionálnymi, náboženskými faktormi, ako aj sústavnou antisemitskou propagandou (Hradská 2014). Protizidovská propaganda prúdila do povedomia Slovákov všetkými disponibilnými kanálmi a v rôznych formách (tlač, rozhlasové a filmové vysielanie, štvavé plagáty v uliciach miest a na dedinských výveskách atď.). Slovensko bolo prvou európskou krajinou mimo Ríše, ktorá z vlastnej iniciatívy radikálne riešila „židovskú otázku“ a za vystaňovanie svojich Židov Nemecku dokonca zaplatila (prvá vlna deportácií sa uskutočnila v slovenskej réžii, kým druhá – po povstaní – už v réžii Nemecka) (Hanáková 2016c).

V tejto súvislosti je potrebné vysvetliť, že hlavný veliteľ Hlinkovej gardy a minister vnútra slovenského štátu Alexander Mach prezentoval protizidovské kroky a rozhodnutia o deportáciách ako slovenský úspech a hovoril o nich s hrdosťou. Informoval o „pomoci“ zo strany Nemecka, ale zároveň povýšenecky konštatoval, že Slováci nepotrebnú žiadne nemecké rady, pretože sami sú v dostatočnej miere uvedomelými antisemitami. Pre Alexandra Macha zneli termíny „antisemitizmus“ či „protizidovský“ rovnako ako v dnešnom politickom jazyku slová „antifašizmus“ či „protikomunistický“ (Krawczyk 2019).

Dobová propaganda sa snažila rozoberať rozličné roviny antisemitizmu od kresťanskej, národno-jazykovej cez sociálno-hospodársku, politickú až po mentálnu a rasovú (Nižňanský 2016). V tomto období vznikalo množstvo plagátov s protizidovskou tematikou, ktoré dehonestovali židovské obyvateľstvo, snažili sa manipulovať verejnú mienku, posilňovať stereotypy a systematicky pestovať nenávisťný postoj k židovstvu ako takému (náboženstvo, kultúra, životný štýl atď.). V príspevku sú na ukážku prezentované tri plagáty s antisemitskou tematikou:

Plagát *Rozsievateľ kúkola* (1941, © Slovenské národné múzeum – Historické múzeum v Bratislave; autor: pravdepodobne Andrej Kováčik) (Obr. 1) (*Sen x skutočnosť – 70 000 obetí* 2016) zobrazuje muža-príslušníka židovského národa, ktorý uprostred noci – s Talmudom pod pazuchou – rozsieva po obilnom poli kúkoľ (v prenesenom význame je kúkoľ symbolom čohosi nepatričného, zlého

a škodlivého, čo treba oddeliť a odlíšiť od dobrého a užitočného). Na základe prezentovaných výrokov je vykresľovaný ako nevďačník, škodca a chronický sťažovateľ, ktorý sa snaží negatívne ovplyvňovať, manipulovať iných a koná proti záujmom štátu. Plagát zároveň priamo vyzýva na urýchlené riešenie židovskej otázky v rámci štrnásteho bodu programu národného socializmu, s ktorým už v roku 1940 vystúpil predseda vlády Vojtech Tuka.

V podobnom diskreditujúcom duchu je koncipovaný plagát *Hnev národa na ziskožravca!* (1941, © Slovenský národný archív v Bratislave; autor: pravdepodobne Andrej Kováčik) (Obr. 2) (ibid.), ktorý jeho autor rozdelil na dve časti. V ľavom dolnom rohu je zobrazený dav ubiedených slovenských mužov, žien a detí, ktorí obracajú svoj vyčítavý pohľad na príslušníka židovského národa. Ten je v pravom hornom rohu vyobrazený ako ziskuchtivý netvor, ktorý svoje bohatstvo nadobudol na úkor majority a systematicky ju vykorisťuje a ťaží z jej ťažkej sociálnej situácie. Vizuálnu zložku diela dopĺňa expresívny slogan „Hnev národa na ziskožravca!“, tiahnuci sa naprieč celou plochou plagátu.

Plagát *Nebuď služobníkom Žida* (1940 – 1942, © Slovenské národné múzeum – Archív SNM v Bratislave; autor: neznámy – pseudonym Vichor) (Obr. 3) (*Nebuď služobníkom Žida* 2016) upozorňuje na existenciu Slovákov, ktorí pomáhajú Židom v role ich služobníkov. Spôsob vyobrazenia kľúčových postáv – bohatého Žida v drahom obleku a Slováka klačiaceho na zemi a pokorne bozkávajúceho jeho topánku – má za cieľ prezentovať židovský národ ako vykorisťovateľov a tyranov, pričom nešetří ani tých, ktorí s nimi spolupracujú: odkazuje na to aj vulgárne formulovaný slogan: „Kto sa so Židom spoľčuje, ten so Židom skapína!“

„Obrázok pritom nezodpovedal skutočnosti, Židia boli vtedy už vyradovaní zo spoločnosti na základe obmedzení vo výkone povolania (napr. notári, lekárnici, lekári, právnici a i.). Začínali už arizácie a likvidácie židovských obchodov, firiem a živností“ (Nižňanský 2016, 51).

Charakteristickým znakom protižidovských propagandistických plagátov je negatívne zobrazovanie Židov, ktorí sú bez výnimky vykresľovaní ako fyzicky nepríťažliví jedinci a nositelia tých najhorších charakterových vlastností (chamtivosť, zákernosť, panovačnosť, povýšenosť, bezcitnosť atď.). Okrem expresívne koncipovaných sloganov, ktoré Židov priamo pomenúvajú, kladú autori dôraz aj na sprítomnenie jednoznačných vonkajších „identifikátorov“ (predimenzovaný nos, brada, fúzy, pajesy, pokrývka hlavy, Dávidova hviezda, Talmud). Zaujímavosťou je, že na plagátoch sú zobrazovaní Židia rôzneho profesijného zamerania (poľnohospodár, obchodník, právnik atď.).

Obr. 1 – 3: Plagáty s protižidovskou tematikou

Z hľadiska farebného spracovania je najčastejšie zastúpená čierna a červená farba. Čierna v tomto prípade symbolizuje tmú, zlo a strach, pochmúrnú minulosť, cudziu nadvládu a smrť. Červená sa – na rozdiel od vlasteneckých plagátov – tentoraz objavuje v negatívnych konotáciách ako farba výstrahy, napätia a nebezpečenstva.

Plagáty s protizidovskou tematikou si v rámci analyzovaného obdobia zachovávajú pomerne ustálenú vizuálnu podobu (farebnosť, grafické spracovanie). Svedčí o tom aj vyššie uvedená trojica plagátov, ktoré vznikli v rôznych obdobiach existencie prvej Slovenskej republiky. So stupňujúcou sa protizidovskou vládou politikou (čoraz prísnejšie zákony a nariadenia) sme však zaznamenali silnejúcu expresívnosť v textoch plagátov.

Autori plagátov boli často renomovaní maliari a grafici, ktorí sa umeleckej tvorbe aktívne venovali aj po 2. svetovej vojne. Inak to bolo v prípade Andreja Kováčika, (pravdepodobného) autora dvoch z analyzovaných plagátov, ktorý v rokoch 1908 – 1914 študoval na Akadémii výtvarných umení v Budapešti, počas 1. svetovej vojny pôsobil ako frontový maliar a po vojne ako výtvarník v slobodnom povolání. V 20. a 30. rokoch kreslil do humoristických časopisov Kocúr, Jež a Koza, Osa a Kosa a vytvoril aj množstvo výstavných a politických plagátov. Počas slovenského štátu kreslil do oficiálnej ľudáckej tlače a spolupracoval aj s Úradom propagandy. V roku 1945 na základe rozhodnutia preverovacej sekcie Komisie pre reorganizáciu výtvarného života dostal celoživotný zákaz pôsobenia vo verejnom kultúrnom živote (Longauer 2017).

ZÁVER

Obdobie prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945) predstavovalo kontroverznú epochu v slovenských dejinách a spájalo sa s mnohými negatívnymi javmi. Jedným z nich bola aj systematická propaganda, založená (aj) na šírení antisemitských myšlienok, ktorá sa realizovala nielen prostredníctvom médií, ale aj umenia. Antisemitské plagáty svojím obsahom, vizuálnym aj textovým spracovaním vyvíjali intenzívny tlak na príjemcov (verejnosť), ktorých sa vládne štruktúry taktó snažili manipulovať a „primäť“ k želanému postoju. Keďže primárne nezdôrazňovali princíp vznešenosti, estetický rozmer artefaktu, ale slúžili na napĺňanie – z dnešného pohľadu „nízkych“ – politických záujmov, hodnotenie ich umeleckej úrovne je veľmi nejednoznačné, priam až rozpačité. Na druhej strane ale podávajú svedectvo o dobe svojho zrodu a dejinných udalostiach, dokumentujú spoločenské pohyby na rôznych úrovniach, v rôznych súvislostiach, prezentujú rozličné spôsoby manipulácie verejnosti, ale aj mieru jej manipulovateľnosti. Zároveň sú akýmsi výkričníkom, ktorý v kontexte súčasného spoločensko-politického vývoja a rastúceho extrémizmu a antisemitizmu vo svete (vrátane Slovenska) nadobúda osobitný, naliehavý a nanajvýš aktuálny význam.

SUMMARY

The period of the First Slovak Republic (1939 – 1945) represents a controversial era in the history of Slovakia since it is associated with numerous negative phenomena. Systematic propaganda is one of them. It is based (also) on the spread of antisemitic ideas implemented through the media and art. Antisemitic posters of this period exerted intense pressure with their content and visual and textual processing on the public. Since they do not primarily emphasize the principle of grandeur, the aesthetic dimension of the artefact, but serve to fulfil – from today's point of view “low” – political interests, the assessment of their artistic level is very ambiguous. On the other hand, they testify about the era of their birth and historical events, document social movements at various levels, and present particular ways and degrees of manipulating the public. In the context of the current worldwide growing extremism and antisemitism (including Slovakia), they also acquire the most current importance.

LITERATÚRA

- Allport, Gordon W. 2004. *O povaze predsudků*. Praha: Prostor.
- Bajcurová, Katarína. 2016. Umenie – štát – umelci. In: Bajcurová, Katarína et al.: *Sen x skutočnosť – Umenie & propaganda 1939 – 1945*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 21 – 22.
- Bajcurová, Katarína – Hanáková, Petra – Koklesová, Bohunka. 2016. K výstave. In: Bajcurová, Katarína et al.: *Sen x skutočnosť – Umenie & propaganda 1939 – 1945*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 11 – 14.
- Benz, Wolfgang. 2010. *Holokaust*. Bratislava: Vydavateľstvo F.
- Gero, Štefan – Husár, Ján – Sokolová, Katarína. 1997. *Úvod do teórie výtvarnej kultúry*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.
- Hanáková, Petra. 2016a. Holokaust. In: Bajcurová, Katarína et al.: *Sen x skutočnosť – Umenie & propaganda 1939 – 1945*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 312 – 341.
- Hanáková, Petra. 2016b. Propaganda. In: Bajcurová, Katarína et al.: *Sen x skutočnosť – Umenie & propaganda 1939 – 1945*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 187.
- Hanáková, Petra. 2016c. Umenie – štát – propaganda. In: Bajcurová, Katarína et al.: *Sen x skutočnosť – Umenie & propaganda 1939 – 1945*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 51 – 78.
- Hradská, Katarína. 2014. Riešenie židovskej otázky na Slovensku. In: Fiamová, Martina: *Slovenský štát 1939 – 1945: predstavy a realita*. Bratislava: Historický ústav SAV.
- Kamenec, Ivan. 2008a. *Slovenský štát v obrazoch (1939 – 1945)*. Praha: Ottovo nakladateľství.
- Kamenec, Ivan. 2008b. *Tragédia politika, kňaza a človeka*. Bratislava: Premedia Group s. r. o.
- Kamenec, Ivan. 2009. *Spoločnosť, politika, historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí*. Bratislava: Historický ústav SAV.
- Kamenec, Ivan. 2020. *Po stopách tragédie*. Bratislava: Premedia.
- Kamenistý, Ján. 1989. *Umenie v živote človeka. Estetické minimum*. Bratislava: Smena.
- Krawczyk, Andrzej. 2019. *Kněz prezidentem. Slovensko Jozefa Tisa*. Praha: Nakladatelství Academia.
- Kusá, Alexandra. 2016. Sen verzus skutočnosť v slovenskej národnej. In: Bajcurová, Katarína et al.: *Sen x skutočnosť – Umenie & propaganda 1939 – 1945*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 5 – 10.
- Longauer Lubomír et al. 2017. *Typografia a dizajn písma na Slovensku – Začalo sa to Cyrilom a Metodom*. Bratislava: Slovart – VŠVU.
- Nebud' služobníkom Žida*. 2016. In: <http://www.webumenia.sk/dielo/SVK:TMP.192> [15. 12. 2016].
- Nižňanský, Eduard et al. 2016. *Obraz nepriateľa v propagande počas II. svetovej vojny na Slovensku*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania.
- Nižňanský, Eduard. 2016. *Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania.
- Sen x skutočnosť – 70 000 obetí. 2016. In: *Sng.sk*. <http://senxskutocnost.sng.sk/chapters/370000-obeti> [15. 12. 2016].

KONTAKT

doc. PhDr. Jitka Rožňová, PhD.
Katedra žurnalistiky a nových médií
Filozofická fakulta UKF v Nitre
B. Slančíkovej 1
949 01 Nitra
Slovenská republika
jroznova@ukf.sk